

Ю. А. Клименко

здобувач кафедри міжнародних відносин

Інституту соціальних наук

Одеського національного університету імені І. І. Мечнікова

Французький бул., 24/26, м. Одеса, 65058, Україна,

тел: 38 (0482) 63-32-59;

e-mail: y.klymenko@ukrbcn.com

ІНСТИТУЦІАЛІЗАЦІЯ ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНОГО СОЮЗНИЦЬКОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Стаття присвячена питанню військово-політичних союзів, в ній розглядаються фактори, що визначають їх ефективність та умови, за яких союзні держави дотримуються взятих на себе зобов'язань. Інституціалізовані союзи, які базуються на розділі військових функцій, взаємозалежності країн-членів, спільних цілях та принципах, взаємній довірі, можуть бути джерелом міжнародної безпеки для союзних країн та забезпечувати геополітичну стабільність.

Ключові слова: військово-політичне співробітництво, зовнішня загроза, союзницькі зобов'язання, безпека, НАТО.

Теорія співробітництва в рамках військово-політичних союзів (далі — союзницького співробітництва) передбачає розгляд низки проблемних питань: (1) роль, яку відіграють союзи у міжнародних відносинах, зокрема, як засіб озброєної агресії або попередження війни; (2) мотиви, з яких держава дотримується своїх союзницьких зобов'язань під час дипломатичної кризи, яка може передувати війні, або коли війна розпочалася; (3) генеза союзів, фактори їхньої стабільності та причини розпаду.

Теоретичним аспектам військово-політичного союзницького співробітництва досі не приділялося належної уваги в політологічних дослідженнях. Важко погодитися з Б. Тертре, коли він стверджує, що “сучасні військово-політичні союзи є предметом багатьох теоретичних праць” [1]. Справа в тому, що майже всі результати досліджень військово-політичного союзницького співробітництва належать представникам школи політичного реалізму, які не надають належної ваги союзам як окремому самостійному суб'єкту міжнародної системи, розглядають їх виключно як інструмент зовнішньої політики окремих, насамперед, великих держав. Згідно з поглядами реалістів, визнається корисна, але підпорядкована роль союзів, тобто вона обмежена тією мірою, наскільки держави використовують їх для взаємного балансування. Наприклад, Дж. Мершеймер стверджує, що “союзи — це не більше, ніж тимчасові шлюбні з розрахунку: сьогоднішні партнери по союзу завтра можуть перетворитися на ворогів, а сьогоднішні вороги завтра можуть стати союзниками”. На його думку, це відбувається тому, що “у світі, де кожен має розраховувати тільки на себе, майже зав-

жди [великі — *авт.*] держави діють відповідно до власних інтересів та не підпорядковують свої інтереси інтересам інших держав, або інтересам так званої міжнародної спільноти” [2]. Отже, за реалістами, союзи є ні чим іншим, як засобом об’єднати в потрібний час військову силу країн-учасниць. “В існуючих союзах немає нічого сакрального, — вважає С. Волт, — незалежно від того, наскільки успішними або довготривалими вони були. Коли внутрішні пріоритети або зовнішні умови змінюються, не бажано дотримуватися раніше взятих на себе зобов’язань, і держави схильні шукати нових домовленостей” [3]. Зазвичай, як вважають реалісти, союзи йдуть у небуття зі зникненням зовнішньої загрози. Цієї короткозорої логіки дотримувалися ті, хто пропонував безпосередньо після закінчення холодної війни і досі пропонують ліквідувати НАТО.

Якщо зовнішня загроза та/або сприйняття дилеми “напад — оборона” не визначають змісту союзницького співробітництва (а ми вважаємо, що перше і друге мають амбівалентний вплив), варто звернутися до розгляду значення інституціалізації такого співробітництва. Проти цього категорично виступає неореалізм, оперуючи таким ненадійним аналітичним інструментом, як категорія “національні інтереси”. Як стверджує М. Деш, “інститути рідко, якщо коли-небудь, примушують держави діяти всупереч їхнім національним інтересам, і тому малоімовірно, що вони самі по собі фундаментально змінюють природу міжнародної політики” [4].

Наша гіпотеза, яка базується на аргументації С. Валандер, Х. Хафтендорн, Р. Кеоне, М. Сміта [5], полягає в тому, що рівень інституціалізації військово-політичного союзу детермінує рівень і позитивний характер союзницької співпраці, її стабільність завдяки: 1) розповсюдженню необхідної для прийняття рішень всередині союзів інформації, насамперед, конфіденційної (довіра), що укріплює взаємну відданість держав; 2) “покаранню” за відступництво від союзів у вигляді дестабілізації міжнародного становища держави-відступниці в анархічному світі, отже, погіршення стану її міжнародної безпеки; 3) наданню формалізованих гарантій виступу союзників на її захист у разі війни, що мають попереджувати агресивні дії щодо держави (стримування), та необхідної під час дипломатичної кризи допомоги та ін.

Існує взаємозв’язок між розвиненістю міжнародних інституцій та схильністю країн-членів співробітничати для досягнення спільних цілей, якою може виступати геополітична стабільність. Ці взаємовідносини є динамічними та відбуваються циркулярно: співробітництво може стимулювати держави розвивати інституції, а останні, зі свого боку, сприятимуть досягненню спільних результатів, що в подальшому позитивно впливатиме на процес інституціалізації через механізми зворотного зв’язку. Причинні зв’язки діють в обох напрямках, отже інституціалізація та співробітництво можуть розглядатися в двох вимірах — як взаємозалежні або незалежні змінні. В найбільш загальному вигляді немає сумнівів, що інституціалізація покращує перспективи співробітництва, але це зовсім не означає, що кожна інновація (наприклад, процедура) в інституції обов’язково безпосередньо призводить до покращення союзницького співробітництва та взаємовідносин країн-членів. Втім можна стверджувати, що незалежно від

усіх інших факторів, міжнародне співробітництво скоріше спостерігається в рамках інституціоналізованих союзів, ніж поза ними, а окремі інституційні елементи призводять до спільних союзницьких дій. Вони також сприяють дебатам всередині союзів і, як наслідок, їх реформуванню [6].

Безперечно, що союзницьке співробітництво демократичних країн вимагає єдиного підходу до цінностей та преференцій (підтримка демократії та повага до прав людини, верховенство права, антитоталітаризм та антиавторитаризм), але не можна ігнорувати той факт, що така єдність не виключає серйозних розбіжностей в оцінці союзниками конкретних стратегій та засобів їх втілення, включно з використанням військової сили або загрози силою для досягнення бажаних результатів. Ліберальна теорія взаємозалежності та переваги міжнародного співробітництва над суперництвом (якому віддають провідну роль реалісти), як і теорія реалізму, залишають без відповіді низку питань, які є наріжними для розуміння природи військово-політичних союзів. Військово-політичне співробітництво варіюється в масштабах та формах, може сильно чи слабо впливати на поведінку окремих держав, може зазнавати єдиного сильного удару, який назавжди поховає стратегічні плани та розрахунки геополітичного масштабу, та ін. Прагнення створення безпечного світового середовища та спільні геополітичні інтереси — суттєвий мотив для союзницького співробітництва. Ліберальні теорії визнають, що інституціоналізоване співробітництво виходить далеко за рамки просто площадки для переговорів та торгу між країнами, які керуються виключно власними вузькоegoїстичними мотивами. Зацікавленість у співробітництві з близькими за цілями і цінностями державами дійсно існує і вона може бути кращим чином втілена в інституціоналізованих формах. Норми є важливими з багатьох причин, а держави не позбавлені здатності засвоювати уроки та змінювати свою міжнародну поведінку. Втім ліберали здебільшого відмовчуються щодо джерела виникнення норм (а ми вважаємо, що не можна применшувати вагу досвіду, набутого у процесі союзницького співробітництва, який надає конкретного змісту загальним нормам). Ліберали стверджують, що деякі обставини, наприклад, демократичний характер урядів та зростання взаємозалежності, ведуть до вибору на користь союзницького співробітництва, але далеко зупиняються від точного визначення механізмів та процесів, які ведуть до створення або руйнації союзів [7].

Це стосується і сучасних теорій поведінки держав, запропонованих соціальними конструктивістами, які фокусуються на міждисциплінарних ідеях, знанні та дискурсі. Як вказують їхні критики [8], конструктивізму не вистачає визначеності у з'ясуванні причин, з яких та чи інша теорія набуває домінування чи сталості у порівнянні з іншими, тобто інституціоналізується. Конструктивізм також віддає перевагу структурам над акторами, тобто останні зображуються пасивними утвореннями, які просто підпорядковуються нормам та мають дуже обмежені засоби впливу на міжнародне середовище або цілком їх позбавлені. В теорії конструктивізму підкреслюються зміни у загальних преференціях, інтересах, власній ідентифікації — спільна доля, взаємозалежність, гомогенність акторів, само-

обмеження (стриманість) — як джерела трансформацій політики держав. При цьому конструктивізм є нейтральним щодо міжнародних інститутів, на погляд його прихильників, інституціоналізація може справляти як позитивний, так і негативний вплив на союзницьке співробітництво [9]. З цим важко погодитися, тому що це суперечить емпіричним фактам.

Для кращого розуміння взаємовпливу інституцій та співробітництва потрібний перехід від аналізу статичних інституцій та структур й пошуку єдиного результату співробітництва до розгляду кумулятивного ефекту спільних політичних рішень та дій, які призводять до інституційних змін, тобто власне *інституціоналізації військово-політичного співробітництва як процесу*. Реалісти обґрунтовано вважають, що великі держави є особливо впливовими в процесі інституційного будівництва, але інші союзні держави можуть суттєво обмежити цих акторів та примусити всіх членів союзу керуватися спільною логікою на деяких етапах інституційного розвитку. Окремі союзні держави можуть як стримувати використання союзної військової сили, так спровокувати її застосування.

Проблема дотримання взятих на себе зобов'язань є основною для створення та існування військово-політичних союзів. За змістом поняття “зобов'язання” — “обіцянка визначених дій або запровадження політики чи підтримки визначеної політики або особи” [10], — стосується, насамперед, майбутньої поведінки держави. Але оскільки воно тісно пов'язано з невпевненістю, або, навпаки, впевненістю у тому, що обіцянки будуть виконані (довірою), які зумовлені історичним досвідом, держави не мають іншого вибору, ніж враховувати союзницьку поведінку своїх потенційних або актуальних партнерів по військово-політичних союзах у минулому. Великі країни, які не ризикують бути “покараними” за неповагу до власних зобов'язань, почувають себе більш вільними у ставленні до них. Сполучені Штати полишили своїх партнерів у В'єтнамі в 1975 р. на “милість переможців”, якийсь варіант аналогічної ситуації не виключений в Іраку після С. Хусейна. Радянський Союз, перенапруження сил якого в Афганістані було актом державного самогубства, зрадив своїх союзників в цій країні та відкрив шлях до влади талібам. Отже, вірно, що “повага до союзницьких зобов'язань має наслідком те, що партнер діє заради спільних інтересів. Втім, стимули до таких дій можуть з часом змінюватися, що з якогось моменту призведе до небажання виконувати обіцянки” [11]. Запобігти такому небажаному для долі союзів розвитку подій можна шляхом їх глибокої інституціоналізації.

Категорія “зобов'язання” держави є наріжною в інституційній теорії. Якщо взяті на себе зобов'язання є надійними, тобто користуються довірою партнерів і спрацьовують автоматично, то цим мінімізуються проблеми моніторингу та примусових заходів, спрямованих на забезпечення їх дієвості. В умовах анархії в міжнародній системі надійні зобов'язання дозволяють союзним державам розробляти спільні стратегічні плани, координувати зовнішньополітичні дії та успішно протистояти загрозам їх безпеці.

Центральною проблемою військово-політичного союзу є надійність гарантій того, що союзні держави прийдуть на допомогу одна одній, висту-

патимуть разом. У слабо інституціоналізованих союзах їх члени не можуть довіряти іншим, тому що держави зберігають необмежену свободу дій у зовнішній політиці. Союзники занепокоєні тим, що їх можуть кинути напризволяще інші члени союзу: справжнім кошмаром для них є перспектива залишитися на самоті у ситуації дипломатичної кризи або війни. Такі союзи із високою вірогідністю можуть розпастися вже під час першого випробування дипломатичною кризою. Навіть якщо всі країни-члени, вступаючи до союзу, переслідували спільну мету, цього недостатньо. Потрібні гарантії, впевненість у тому, що союзні держави у відповідний момент прийдуть на допомогу, діятимуть солідарно заради досягнення цієї мети. У протилежному випадку союз виявиться неспроможним діяти як ефективний засіб об'єднання військових потенціалів країн-членів, залишиться порожнім паперовим документом. Вирішення проблеми ефективності союзу слід шукати шляхом розбудови системи взаємних зобов'язань.

Для досягнення високого рівня союзницького співробітництва в питаннях війни та миру країни свідомо позбавляють себе свободи дій, частково це стосується й менш важливих зовнішньополітичних проблем. Таке обмеження вільного вибору має наслідком зростання міжнародної безпеки як кожної держави — члена союзу, так і загалом всіх союзних держав. Кожен член союзу отримує запевнення, що інші прийдуть йому на допомогу у разі дипломатичної кризи або війни. Більш того, союзницькі зобов'язання є найбільш вагомим фактором стримування агресивних намірів або дій ворожої держави, оскільки їй протистоїть об'єднана сила союзу. Звичайно, можна розцінювати членство в союзі як ситуацію, коли країна виступає його добровільним заручником. Але дещо втрачаючи гнучкість у використанні власної військової сили, держава набуває військової могутності, яка у розмірі навіть перевищує сумарну силу союзних країн (ефект синергії). При цьому головним фактором виступає внутрішня міцність союзу, гарантії його дієвості у разі випробування. Інституціоналізація союзу, внутрішня структурованість, чітко визначені зобов'язання країн-членів і розподіл ролей, спільна розробка стратегічних планів та способів їх імплементації, інформованість щодо роботи органів управління і ситуації в кожній країні, обмін таємною інформацією щодо держав, які не входять до союзів — опонентів та третіх країн, — наявність або відсутність цих елементів визначає надійність військово-політичного союзу. Навіть класик реалізму Г. Моргентау зазначає: “коли спільні інтереси щодо політики і [спільних — авт.] дій перебувають у зародковому стані, потрібен договір про союз, щоб надати їм певності та оперативності” [12]. Держава, яка добровільно без вагань бере на себе союзницькі зобов'язання, є надійним партнером. В такій якості держава-партнер вже є не знаряддям політики національної безпеки, а інтегрованою частиною союзницької безпеки. Отже, кожна з країн стає заручником всіх інших членів союзу, але, водночас, всі вони є її заручниками. Понижується рівень невпевненості союзників у відданості кожного з членів своїм зобов'язанням. Держава не зрадить їм, тому що її власна доля залежить від союзницького співробітництва.

Утримання країни в становищі заручниці союзу відбувається завдяки спільному військово-стратегічному плануванню. Коли, наприклад, військове командування обговорює кризову ситуацію та плани координації дій із союзниками на рівні генеральних штабів, здійснюється обмін інформацією та узгоджуються процедури підготовчих дій (мобілізаційні плани та ін.) на випадок війни. Взаємний доступ до інформації такого роду підвищує ціну зміни партнерів по союзу, тому що союзникам, яких зрадили, відомі військові таємниці країни-зрадника. Володіння колишніми союзниками таємною інформацією щодо зрадника не тільки роблять останнього надзвичайно вразливим, але й провокують превентивний напад на нього, оскільки про стратегічні плани союзу довідався противник. Розробка скоординованих планів ведення військових дій є найкоротшим шляхом до створення ситуації, за якої країни взаємно є заручниками, детальні плани мобілізації сил і ресурсів, транспортування, проведення військових операцій та ін. — найкращим чином зв'язують союзників, підвищують їх стратегічну взаємозалежність. В умовах сучасної революції у засобах ведення озброєної боротьби необхідність детального воєнного планування для досягнення перемоги з найменшими втратами є аксіомою [13], ніхто не може дозволяти собі діяти за наполеонівським правилом “спочатку устрянемо в бійку, а там подивимось”.

Військово-політичні союзи можуть виступати постачальниками міжнародної безпеки, стабільності, тобто “загального блага” не тільки для своїх членів, а для міжнародного співтовариства в цілому. Якщо союзне військово-політичне співробітництво є оборонним за своєю суттю, не керується логікою “перемоги за малу ціну”, країна — член союзу не є загрозою для сусідів, які повною мірою є споживачами безпеки і миру. Таку унікальну роль виконував Північноатлантичний Альянс у Європі після Другої світової війни, при цьому споживачами безпеки виступали не тільки країни-союзники, залучені до стримування радянської загрози, але й інші країни, які не брали прямої участі у біполярному протистоянні. Теоретично можливим завжди було виключення з союзу держави, яка не надто активно бере участь у стримуванні, або навіть дозволяє собі вільне поведіння (хоча відповідної статті немає, скажімо, в Північноатлантичному (вашингтонському) договорі) [14]. Відсутність механізмів покарання держави, аж до виключення з союзу, стала на заваді подальшому розвитку воєнно-політичного співробітництва з ускладненням його функцій після холодної війни та з розширенням НАТО на схід.

Потреба в інституціалізації військово-політичного співробітництва стає очевидною, якщо брати до уваги фактор часу, необхідного для активної протидії зовнішній загрозі. Ситуація дипломатичної кризи, наслідком якої може бути війна, завжди має дуже обмежений часовий горизонт, недостатній для створення нової коаліції. Навпаки, під час кризи потрібна автоматична енергійна спільна реакція союзних держав, а в потенційного нападника не має бути сумнівів у міцності союзу, оскільки тільки це може примусити його утриматися від нападу та не розраховувати на перемогу “за малу ціну”. Саме ефективний стабільний союз забезпечує довгий за

часом безпековий горизонт, який надає можливість обирати не найпростіший, а кращий з доступних варіантів вирішення проблеми безпеки. Якщо країна вирішує залишатися поза союзом, наприклад, покинула старий та не приєдналася до нового, вона має бути готова платити “високу ціну” для отримання належного рівня міжнародної безпеки. Опинившись вразливою, держава має адаптуватися до нового безпекового середовища, перебудувати військову і супутні структури, управління, планування та ін. Після розпаду регіональних азійських військово-політичних союзів країни регіону різко збільшили військові витрати, а ситуація залишалася нестабільною.

Анархія в міжнародних відносинах є фактором, який жорстко примушує до виконання договорів про союзницькі зобов’язання, оскільки вона сама по собі є джерелом загрози для країни. Анархія виконує роль караючої руки щодо країни, яка зраджує союзу і в такий спосіб опиняється у небезпечному становищі [15]. Втім це не означає, що країна, яка вийшла з союзу, і в такий спосіб змінила своє міжнародне становище, неодмінно негайно має стати об’єктом нападу, бо інші держави тільки очікують такого моменту. Історичний досвід доводить, що навіть не маючи серйозного військового потенціалу, держава може виживати певний та навіть досить тривалий час, хоча й є надзвичайно вразливою для зовнішнього втручання. Навіть в анархічній міжнародній системі та за відсутності зовнішніх гарантій безпеки інші держави не обов’язково прагнуть якнайшвидше “з’їсти легку здобич” (згідно з законами джунглів). Виживання країни-зрадниці стає можливим завдяки дії низки факторів. По-перше, коли випадіння слабкої ланки не призводить до кардинальних змін у балансі сил, а втрати від встановлення контролю переважають здобутки для країни-агресора. По-друге, коли країна-зрадниця не має важливого геополітичного значення, прямий контроль над нею не надає відчутних стратегічних переваг. По-третє, коли напад на неї є не своєчасним, бо не відповідає більш масштабним стратегічним планам потенційного агресора або загрожує війною “за велику ціну”. По-четверте, якщо доступні шляхи перетворення країни на сателіт, встановлення ефективного контролю над нею без надання формального статусу союзної держави, тобто, отримання переваг без витрат на гарантії безпеки. До того ж, існує інерція колишніх союзних відносин. З одного боку, вона може заважати вдатися до негайного покарання зрадниці, бо потрібен час та витрати на перебудову знаряддя покарання. З плином часу зменшується гострота “образи” на колишнього союзника, можуть змінитися військово-політичні пріоритети. З іншого — така інерція не виключає превентивного удару, оскільки інформація щодо військового потенціалу, планів колишньої союзниці застаріває, зволікання збільшує ризики операції проти неї, до нападу може вдатися й третя сторона, якій зрадниця передала військові таємниці колишніх союзників. У безпековому середовищі виникає спокуса використання вікна можливостей, яке відкрилося через зростання вразливості однієї чи групи країн, відбувся злам попереднього розподілу військової праці.

В будь-якому разі обидві сторони — зраджена та зрадниця — опиняються в ситуації безпекової дилеми. Тобто навіть якщо такі країни насправді не бажають конфлікту, прагнуть збереження миру, вони, з міркувань

стурбованості станом власної безпеки, можуть крок за кроком втягнутися в конфлікт, аж до розв'язування війни. Ситуація безпекової дилеми, звичайно, стосується значно більш широкого спектру випадків, ніж тільки зміна складу військово-політичного союзу. Вона виникає, коли дії країни, спрямовані на укріплення власної безпеки, помилково сприймаються іншою стороною як ескалація зовнішньої загрози, отже за умови високого рівня взаємної недовіри. Безпека ніколи не буває абсолютною, тому навіть коли відсутня безпосередня загроза, можна знайти дійсні або уявні причини турбуватися про її стан та шукати шляхів підвищення її рівня, насамперед, вдосконаленням власних оборонних спроможностей. Так виникає висхідна спіраль недовіри та дій “у відповідь” інших акторів на міжнародній арені. Згідно з безпековою дилемою підвищення безпеки однієї країни може призводити до відчуття пониження її рівня в іншій державі. Як відзначає П. Морган, “хоча безпекової дилеми в принципі можна уникнути, це завжди важко, обтяжено багатьма ускладненнями, фрустрацією. Вона є серцевиною звичайних труднощів, з якими доводиться мати справу в міжнародних відносинах,... для урядів, коли вони шукають ефективних засобів досягнення безпеки шляхом стримування конфлікту та війни” [16]. Цінність військово-політичного союзу полягає хоча б у тому, що в його рамках не виникає безпекової дилеми.

Стати партнерами, які довіряють один одному, держави найкращим чином можуть в рамках спільного військово-політичного союзу. За визначенням А. Кідда, в міжнародних відносинах довіра означає переконаність у тому, що іншій стороні можна вірити, “вона заслуговує довіри, тому що готова відповідати взаємністю у процесі співробітництва”, а недовіра — це “впевненість у тому, що інша сторона просто прагне використовувати співробітництво для власної вигоди”. “Питання довіри або недовіри однієї держави іншій є надзвичайно важливим, бо може вплинути на вибір між миром та війною”, — вважає він. На думку А. Кідда, теорія довіри передбачає врахування чотирьох головних положень: 1) міждержавне співробітництво вимагає певного рівня довіри, “поріг довіри залежить від низки факторів, включно зі відносною силою держави та ціною, яку треба заплатити в разі конфлікту з нею”; 2) хоча конфлікт можливий й між країнами, які заслуговують довіри, його виникнення свідчить про те, що одна чи обидві держави взаємно сприймаються як такі, що довіри не варті. У такому випадку, з точки зору стороннього спостерігача, обидві країни втрачають довіру, так само, як це трапилося між ними; 3) у випадку залучення декількох країн наявність серед них порівняно могутньої держави (гегемона) може примусити країни до співробітництва, якщо йому довіряють. У випадку, коли гегемон не користується довірою в інших держав, співробітництво є малоімовірним; 4) якщо країна насправді заслуговує на довіру, зазвичай вона здатна переконати в цьому іншу сторону та відкрити шлях до співробітництва. Ключовий механізм для досягнення бажаного результату — невеличкий, але значущий крок назустріч (символічний жест), який досягає мети, якщо за нього автору треба платити високу політичну ціну. “Це доводить, що країна заслуговує довіри з боку партнера” [17].

В цілому, з провини реалістів, категорія “довіри” майже залишилася поза увагою теорії міжнародних відносин і трактується, насамперед, як соціально-психологічна категорія, “довіра виникає зі свідомості слабкості, невпевненості в собі, визнання авторитету [...], відрізняється як від віри, так і від упевненості [...], довіряється той, хто не хоче або не може вирішити або зробити щось сам...”. Далі А. Міщенко у своєму огляді теоретичних здобутків досліджень довіри, який датується 2008 роком, взагалі відносить довіру до “ірраціонального в політиці” [18]. Навпаки, специфіка довіри в міждержавних відносинах полягає в тому, що вона базується на впевненості держави у власних силах (слабка країна не може дозволити собі ділитися з іншим чуттєвою правдивою інформацією, бо це робить її більш вразливою), є усвідомленою, а не сліпою, передбачає готовність обох сторін надати свідчення своєї добропорядності, діяти достатньо прозоро у взаємно визначених сферах. Саме в такому руслі, цілком раціонально діяли опоненти в часи біполярного протистояння. Заходи, спрямовані на зміцнення взаємної довіри та прозорості у військовій сфері, починаючи з встановлення лінії прямого зв'язку Кремль — Білий дім, домовленості про попередження про військові навчання, пуски балістичних ракет, роззброєння під взаємним контролем, “відкрите небо” та інші моніторингові програми дозволили уникнути третьої світової війни. Довіра панувала у відносинах між деякими не союзними державами, які розділяли спільні цілі і цінності. Наприклад, Швеція, незважаючи на відсутність відповідного зобов'язуючого документу з НАТО, була абсолютно впевнена, що у разі агресії проти неї Альянс без вагань виступить на її захист (це, до речі, розкриває одну з таємниць збереження шведського нейтралітету). Взаємна довіра між Швецією та НАТО визначалася глибиною та багатством каналами співробітництва, обміном інформацією в військовій сфері, включно з розвідувальними даними та ін. Саме для встановлення та підтримання відносин взаємної довіри і партнерства згідно з Основоположним актом про взаємні відносини, співпрацю і безпеку між НАТО і Російською Федерацією (з російської сторони його підписав міністр закордонних справ В. Примаков) було створено в липні 1997 р. Постійну спільну раду НАТО — Росія [19]. Якщо періоди досить успішного співробітництва (участь російських підрозділів поряд з силами Альянсу у силах ІФОР та СФОР під проводом НАТО у конфлікті на території колишньої Югославії) перериваються охолодженням відносин (зменшенням довіри), це не може служити підставою Москві не довіряти Брюсселю в основному — у Альянсу немає жодних агресивних намірів і планів нападу на Російську Федерацію.

Заходи зміцнення довіри зарекомендували себе ефективним знаряддям попередження війни. За відсутності довіри неможлива розбудова безпечного світу. Найкращим втіленням довіри на практиці є військово-політичний союз, у якому довіра країн-членів сягає найвищого рівня. У міру того, наскільки такий союз здатен виконувати роль гаранта геополітичної стабільності в анархічній системі міжнародних відносин, стримувати інших її учасників від агресивних дій та позбавляти їх підстав розраховувати на перемогу “за малу ціну”, його діяльність укріплює безпеку всіх без винятку країн.

Література

1. Tertrais B. The Changing Nature of Military Alliances//The Washington Quarterly. — 2004. — Spring. — P. 135.
2. Mearsheimer J. The Tragedy of Great Power Politics. — New York: Norton. — 2003. — P. 33.
3. Walt S. Why Alliances Endure or Collapse//Survival. — 1997. — Spring. — P. 156–179.
4. Desch M. America's Liberal Illiberalism//International Security. — 2007–2008. — Winter. — P. 35.
5. H. Haftendorn, R. Keohane, C. Wallander. Imperfect Unions. Security Institutions over Time and Space. — Oxford-New York: Oxford University Press. — 2002, P. 1–47; Smith M. Europe's Foreign and Security Policy: The Institutionalization of Cooperation. — Cambridge, UK: Cambridge University Press. — 2004. — P. 17–49.
6. Smith M. Europe's Foreign and Security Policy: The Institutionalization of Cooperation. — Cambridge, UK: Cambridge University Press. — 2004. — P. 21–25.
7. Ibid.
8. Checkel J. The Constructive Turn in International Relations Theory// World Politics. — 1998. — Vol. 50. — P. 324–348.
9. Smith M. Europe's Foreign and Security Policy: The Institutionalization of Cooperation. — P. 21–25.
10. Webster's Third New International Dictionary. — Springfield: Merriam-Webster. — 1986. — P. 487.
11. Morrow J. The Strategic Setting of Choices: Signaling, Commitment, and Negotiation in International Politics // Strategic Choice and International Relations. — Princeton: Princeton University Press. — 1999. — P. 77–114.
12. Morgenthau H. Alliances in Theory and Practice // Alliance Policy in the Cold War. — Baltimore: Johns Hopkins University Press. — 1959. — P. 188.
13. Binnendijk H., Kugler R. Seeing the Elephant. The U. S. Role in Global Security. — Washington, D. C.: Potomac Books. — 2006. — P. 217–276.
14. Довідник НАТО. — Brussels: Office of Information and Press, NATO. — 2001. — С. 593–596.
15. Stein A. Coordination and Collaboration: Regimes in an Anarchical World // International Regimes. — Ithaca, N. Y.: Cornell University Press. — 1983. — P. 115–140.
16. Morgan P. International Security. Problems and Solutions. Washington, D. C.: CQ Press. — 2006. — P. 13.
17. Kydd A. Trust and Mistrust in International Relations. — Princeton: Princeton University Press. — 2005. — P. 3, 5.
18. Міщенко А. Феномен політичної довіри // Зовнішні справи. — 2008. — Лютий. — С. 42–43.
19. Довідник НАТО. — С. 85.

Ю. А. Клименко

соискатель кафедры международных отношений

Института социальных наук

Одесского национального университета имени И. И. Мечникова

Французский бул., 24/26, г. Одесса, 65058, Украина

тел: 38 (0482) 63-32-59;

e-mail: y.klymenko@ukrbcn.com

**ИНСТИТУЦИАЛИЗАЦИЯ ВОЕННО-ПОЛИТИЧЕСКОГО
СОЮЗНИЧЕСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА**

Резюме

Статья посвящена вопросу о военно-политических союзах, рассматриваются факторы, определяющие их эффективность и условия, при которых союзные страны придерживаются взятых на себя обязательств. Институционализированные союзы, которые основываются на разделении военных функций, взаимозависимости стран-членов, общих целях и принципах, могут быть источником международной безопасности для союзных государств и обеспечивать геополитическую стабильность.

Ключевые слова: военно-политическое сотрудничество, внешняя угроза, союзнические обязательства, безопасность, НАТО.

Y. A. Klimenko

post-graduate student of the Department of International Relations,

Institute of Social Sciences, I. I. Mechnikov Odessa University,

24/26 French avenue, Odessa, 65058, Ukraine

tel: 38 (0482) 63-32-59;

e-mail: y.klymenko@ukrbcn.com

**INSTITUTIONALIZATION OF MILITARY-POLITICAL ALLIED
COOPERATION**

Summary

The article addresses the issue of military-political alliances, factors of their effectiveness and conditions under that allied countries honor their promises. Institutionalized alliances based on division of military roles, interdependence of member countries, common goals and principles, mutual trust can be sources of international security to allied states and preserve geopolitical stability.

Key words: military-political cooperation, external threat, allied obligation, security, NATO.